

Wołoszyński, Ryszard W. / Targosz-Kretowa, Karolina

Posiedzenia naukowe Działu Historii Nauk Społecznych Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 10/4, 667-670

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

sprawom personalnym związanym z odnowieniem umów o pracę z pomocniczymi pracownikami naukowymi Zakładu; drugie — pracom przygotowawczym do XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki.

J. S.

POSIEDZENIA NAUKOWE
DZIAŁU HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH ZAKŁADU HISTORII NAUKI
I TECHNIKI PAN

I

O *niektórych tendencjach metodologiczno-filozoficznych w nauce polskiej na początku XV wieku* — mówił mgr Jerzy Rebeta na posiedzeniu naukowym Zespołu Historii Metodologii, które pod przewodnictwem kierownika Zespołu, prof. Pawła Rybickiego, odbyło się 27 kwietnia 1965 r. w Krakowie.

Twórcze rozważania metodologiczne przedstawiciele krakowskiego środowiska naukowego na początku XV w. dotyczyły głównie dyscyplin zajmujących się problematyką praktyczną: etyczną, społeczną, prawną, gospodarczą, polityczną. Na taki kierunek rozważań wpłynęły, zdaniem referenta, aktualne potrzeby państwa i kościoła, kształtujące wówczas profil całej uczelni, a zarazem żywe dziedzictwo myśli filozoficznej i naukowej XIV w. Za myślicielami XIV w. mistrzowie krakowscy w XV w. podważają i kwestionują typową dla klasycznej scholastyki XIII w. hierarchię nauk z teologią i metafizyką na czele; podporządkowane im dotychczas poszczególne nauki są traktowane coraz bardziej autonomicznie.

Mgr Rebeta szczególnie szeroko rozwinął pogląd, że decydującą rolę w podniesieniu rangi dyscyplin rozpatrujących problematykę praktyczną odegrał istotny w środowisku krakowskim nurt praktycyzmu i swoiście pojęty utilitaryzm. Właśnie dlatego niektórzy mistrzowie wyżej stawiali etykę niż metafizykę, cnoty moralne niż intelektualne, przydatność społeczną prawnika niż teologa. Wyraźnie zarysowało się także ich duże zrozumienie wagi faktów empirycznych, doświadczenia (*experientia*); często odwoływali się do nich, weryfikując prawdziwość i użyteczność poglądów czy twierdzeń.

II

Docent dr Jan Dihm¹ 27 kwietnia 1965 r. w Krakowie wygłosił referat *Recenzja Joachima Lelewela „Śpiewów historycznych” J. U. Niemcewicza*; referat otworzył posiedzenie Zespołu Oświecenia pod przewodnictwem jego kierownika, prof. Kazimierza Opałka.

Doc. Dihm scharakteryzował, jako sztuczne i niesłuszne, powiązanie, które z biegiem czasu ściśle połączyło popularne dzieło U. J. Niemcewicza *Śpiewy historyczne* z recenzją J. Lelewela o nim, drukowaną potem zwyczajowo w różnych edycjach *Śpiewów*. Optymistyczne, krzepiące ducha spojrzenie na przeszłość narodową cechujące *Śpiewy* kontrastowało z przepojonymi pesymizmem uwagami recenzyjnymi. Doceniając krytyczną wymowę osądu Lelewela, nie można oczywiście traktować wybitnego historyka jako zwolennika poglądu o zupełnym braku wartości dzieła Niemcewicza. Leleweł czuł się jednak dotknięty nieuwzględnieniem jego uwag w dalszych wydaniach *Śpiewów*, do czego zresztą przyczyniły się m. in. względy obiektywne, np. trudności z cenzurą.

W dyskusji dr S. Grzybowski zwrócił uwagę na ciekawą zbieżność tendencji

¹ Docent dr Jan Dihm zmarł w październiku 1965 r. Wkrótce „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” zamieści o nim wspomnienie.

pisarskich Niemcewicza z hasłami romantycznymi, a jednocześnie sugerował ostrożniejsze operowanie pojęciem „pesymizmu” w odniesieniu do ducha, jakim tchnęły i recenzja i w ogóle poglądy historiozoficzne Lelewela. Te ostatnie myśli rozwinął dr R. W. Wołoszyński, podkreślając następnie słuszność uwag referenta o konieczności brania pod uwagę trudności cenzuralnych przy rozpatrywaniu druków z lat 1815—1830. Sylwetkę Lelewela jako młodego historyka charakteryzowały wypowiedzi doc. dr M. Chamcówny oraz prof. Opalka, który wskazał, na jakie komplikacje natrafia się przy wyodrębnianiu różnych warstw przyczyn formułowania krytycznych ocen *Spiewów* przez Lelewela. Odmienność wyjściowych postaw światopoglądowych recenzenta, młodego uczonego, od tendencji dzieła Niemcewicza, literata, zarysowała dr D. Rederowa.

W podsumowaniu doc. Dihm podtrzymał swe poglądy o optymistycznej wymowie *Spiewów historycznych* w przeciwieństwie do pesymizmu recenzji Lelewela oraz scharakteryzował pełniej twórczość J. U. Niemcewicza jako historyka, zwłaszcza na przykładzie jego książki o Zygmuncie III.

Ryszard W. Wołoszyński

III

Uczestnicy zebrania Zespołu Historii Metodologii, zorganizowanego 25 maja 1965 r. w Warszawie pod przewodnictwem prof. Pawła Rybickiego, wysłuchali przedstawionego przez doc. Pawła Czartoryskiego *Sprawozdania z badań nad komentarzami do pism praktycznych Arystotelesa w XIII—XV w. przeprowadzonych we Francji i w Anglii w okresie od września 1964 r. do kwietnia 1965 r.*

Celem wyjazdu było zebranie kompletnego materiału do pierwszego tomu *Repertorium komentarzy do filozofii praktycznej Arystotelesa w XIII—XV w.* Są to komentarze autorskie, anonimowe bowiem komentarze obejmie opracowany później tom drugi *Repertorium*.

Doc. Czartoryski omówił pierwsze wyniki warsztatowe swoich badań opartych głównie o znakomitą dokumentację, która znajduje się w Institut de Recherche et d'Histoire des Textes w Paryżu. Kartoteka do pierwszego tomu *Repertorium* obejmuje szczegółowe dane dotyczące około stu autorów komentarzy. Są to zarówno autorzy znani, jak i autorzy, których komentarze zostały odkryte podczas nowych i poprzednich badań. Kartoteka uwzględnia kompletną (o ile to możliwe) bibliografię prac każdego autora, listę rękopisów oraz osobną listę wydań komentarzy do pism Arystotelesa z podaniem podstawowych danych bibliologicznych.

W zakończeniu sprawozdania referent scharakteryzował ośrodki naukowe, w których pracował: wspomniany Institut de Recherche i Bibliothèque Nationale w Paryżu oraz bibliotekę British Museum w Londynie, zwracając szczególną uwagę na system ewidencji i dokumentacji naukowej oraz na znajdujące się tam ciekawe *polonica*.

IV

Doc. Kamilla Mrozowska przygotowała na zebranie Zespołu Oświecenia w dniu 8 czerwca 1965 r. referat *Józef Brodowicz (1790—1885). Zarys życia i działalności*.

Doc. Mrozowska przedstawiła pierwsze rezultaty poszukiwań oraz uzasadniła zainteresowanie osobą Brodowicza i celowość pracy nad zamierzoną monografią, przypominając przebieg studiów Brodowicza i jego działalności. Brodowicz przybył do Krakowa w 1823 r. po studiach lekarskich, doktoryzacji i stażu w Wiedniu,

obejmując Katedrę Terapii i Kliniki Lekarskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim². Jako kierownik tej katedry, potem jako dziekan oraz dwukrotnie rektor uniwersytetu, Brodowicz gorliwie reorganizował i udoskonalał kliniki. Od 1828 r. był także zastępcą konserwatora uniwersytetu z ramienia Metternicha. W 1833 r. należał do Komitetu Akademickiego formalnie współpracującego z Komisją Reorganizacyjną, która m. in. układała nowy statut uniwersytetu. W latach 1840—1849 był zastępcą komisarza, a faktycznie komisarzem rządowym do spraw instytucji naukowych Krakowa.

Wszystkie te funkcje czynią postać Brodowicza interesującą tak dla historyka nauki, jak dla historyka szkolnictwa wyższego; tym bardziej, że Brodowicz pozostawił nie tylko liczne publikacje, ale także bardzo bogatą spuściznę rękopiśmienną przynoszącą ciekawe i przeważnie nie znane informacje — zwłaszcza co do okresu po 1833 r. — o stanie szkolnictwa w Wolnym Mieście Krakowie. Brodowicz zajmuje również stanowisko wobec problemów nurtujących współczesne mu życie społeczne, polityczne i naukowe oraz w stosunku do różnych osobistości.

Praca nad rękopiśmienną spuścizną Brodowicza jest jednak trudna i skomplikowana, wymaga jej skrupulatnej konfrontacji z innymi współczesnymi źródłami — doc. Mrozowska podkreśliła ten aspekt szczególnie wyraźnie; Brodowicz bowiem aż 35 ostatnich lat życia poświęcił gromadzeniu, porządkowaniu i przygotowywaniu do publikacji materiałów związanych ze swoją działalnością, zacierając — jak wolno sądzić — wszystko, co by kolidowało z idealnym autotypem, jaki pragnął zostawić.

V

Na zebraniu Zespołu Odrodzenia, które odbyło się w Krakowie 8 czerwca 1965 r. pod przewodnictwem prof. dra Henryka Barycza, mgr Andrzej Kempfi wygłosił referat *Myśl Ludwika Vivesa w Polsce w dobie odrodzenia*.

Referent przedstawił na wstępie stan badań nad postacią Vivesa w nauce europejskiej; na ożywienie tych badań wpłynęło przede wszystkim czterechsetletnie zgonu Vivesa (1540—1940). Z kolei autor omówił dotychczasowe wypowiedzi w literaturze polskiej o recepcji myśli Vivesa w Polsce — dość liczne (A. Danysz, St. Kot, J. Twardowski, St. Tync, B. Suchodolski), nie wyczerpujące jednak całości złożonego zagadnienia.

Referent ukazał następnie koleje życia Ludwika Vivesa (1492—1540) — głośnego w I połowie XVI w. humanisty rodem z Hiszpanii, osiadłego w hiszpańskich Niderlandach, w Brugii — a także przedstawił jego dorobek pisarski: dzieła starożytno-filologiczne, pedagogiczne, filozoficzne, religijne i publicystyczne. Mgr Kempfi prześledził wpływ tego przełomowego, zwłaszcza w dziedzinie myśli pedagogicznej i społecznej, pisarza na Polskę w epoce odrodzenia. Na podstawie inwentarzy księgarskich i bibliotecznych mieszczan krakowskich, lwowskich i poznańskich stwierdził autor znajomość dzieł Vivesa w Polsce w XVI w. Zastosowanie praktyczne jego podręczników wykazał referent w oparciu o programy i urządzenia szkół różnowierczych w Pińczowie, Lewartowie, w gimnazjum w Toruniu oraz w Gdańsku, gdzie *Exercitationes linguae latinae* Vivesa w wydaniu łacińsko-niemiecko-polskim Mikołaja Volckmara służyły jako podręcznik nauki języka polskiego.

Szczególnie dużo uwagi poświęcił autor ważnemu zagadnieniu wpływu Vivesa na myśl Andrzeja Frycza Modrzewskiego, oddziaływanie to bowiem różnie oceniano w dotychczasowej literaturze naukowej. Wskazując wiele istotnych zbieżności me-

² Por. opublikowany i opatrzone wstępem przez H. Barycza *Józefa Wyleżyńskiego „Rzut oka na cztery wydziały Uniwersytetu Krakowskiego”*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 2/1964, o J. Brodowiczu zob. ss. 276—277.

rytorycznych i formalno-erudycyjnych wiążących autora *De Republica emendanda* z dorobkiem hiszpańskiego humanisty, autor podkreślił jednocześnie, że Modrzewski czerpał z Vivesa w sposób świadomy i z wyborem, kierując się własnymi koncepcjami i rzeczywistością polską. Natomiast u innych polskich renesansowych pisarzy pedagogicznych stwierdził referent brak zainteresowania Vivesem; wyjątki stanowili — Sebastian Petrycy oraz gdański uczony Bartłomiej Keckermann, obficie powołujący się na Vivesa.

W dyskusji po referacie prof. dr T. Ulewicz zwrócił uwagę na ważny problem ożywionych stosunków kulturalnych łączących w XVI w. Polskę z Niderlandami oraz na szczególną rolę, jaką w tych stosunkach odgrywał Gdańsk — miasto, w którym wpływ Vivesa zaznaczał się tak wyraźnie. Doc. dr J. Czermiatowicz poddała autorowi myśl zbadania *Liber diligentiarum* w celu ustalenia ewentualnych wykładów w oparciu o Vivesa w Akademii Krakowskiej. Doc. dr M. Chamcówna zwróciła uwagę na stosunki łączące Vivesa z Ignacym Loyolą i konieczność rozpatrzenia wpływu Vivesa na szkolnictwo jezuickie w Polsce. Dr I. Stasiewicz wspomniała o innym hiszpańskim pisarzu pedagogicznym z XVI w., którego wpływ trwał w nauce europejskiej aż do XVIII w. — J. Huarte, podnosząc możliwość jego powiązań z Vivesem.

Na koniec prof. Barycz przedstawił sugestie co do poszerzenia podstawy źródłowej badanego tematu. Prof. Barycz wskazał zwłaszcza zachowaną, bogatą korespondencję Jana Dantyszka, posiadającego kontakty z całym ówczesnym światem humanistycznym; zasługą Dantyszka było m.in. zaszczepienie znajomości Erazma, Vivesowego protektora i przyjaciela, w Hiszpanii. Prof. Barycz postulował również zwrócenie uwagi na oddziaływanie Vivesa na szkolnictwo wrocławskie. Zdaniem prof. Barycza, dokładniejszego sprecyzowania wymagałoby również zagadnienie, które z idei Vivesa były jego własnym wytworem, które zaś wyrastały z ogólnych prądów czasu i właściwe były szerszym kręgom humanistów, wśród których obracał się Vives.

Po zakończeniu dyskusji mgr Kempfi wyjaśnił i przedstawił własne plany pogłębienia i rozszerzenia opracowywanego zagadnienia.

Karolina Targosz-Kretowa

DALSZE PRÓBNE WYTOPY ŻELAZA W DYMARKACH

W dniach 23 i 24 czerwca 1965 r. w Słupi Nowej przeprowadzono dalsze dwa próbne wytopy w dymarkach typu świętokrzyskiego. Tym razem przetapiano rudę miejscową hematytową o zawartości 56,14% Fe i 8,45% SiO₂. Celem wytopy, poza normalną obserwacją zjawisk zachodzących w piecu dymarskim, było otrzymanie okazów dla nowej ekspozycji w Muzeum Starożytnego Hutnictwa w Słupi Nowej¹.

M. R.

NOWA EKSPOZYCJA W MUZEUM STAROŻYTNEGO HUTNICTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Badania nad starożytnym hutnictwem świętokrzyskim, prowadzone przez Zespół Historii Polskiej Techniki Hutniczej i Odlewniczej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, znacznie rozszerzyły w ciągu ostatnich kilku lat zasoby wiedzy o tym hutnictwie i o związanych z nim zjawiskach¹. Powstała zatem istotna potrzeba

¹ Por. informację poniżej.

¹ Por. sprawozdania z prac Zespołu publikowane systematycznie w „Kwartalniku”.